

UDK: 272-772(497.6)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: ožujak 2015.

Milenko KREŠIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
milennokresic1@gmail.com

POVIJESNO-PRAVNE ČINJENICE O MRKANSKOJ BISKUPIJI

Sažetak

Autor je obradio povijesno-pravne činjenice o Mrkanskoj biskupiji koja se pojavljuje početkom 14. stoljeća te je neposredno potom bila kanonski ujedinjena s Trebinjskom biskupijom. Osnovana je zbog nemogućnosti povratka trebinjskog biskupa na područje Trebinjske biskupije čijim su prostorom u to vrijeme vladali raški kraljevi. Dokumenti s kraja 14. i početka 15. stoljeća jasno govore da se radi o dvije biskupije kanonski ujedinenje kojima upravlja jedan biskup, koji se ponekad naziva trebinjski i mrkanski a ponekad mrkanski i trebinjski. Sjedište biskupije bilo je u bivšoj benediktinskoj opatiji na otoku Mrkanu. Biskupska rezidencija i crkva obnovljena je 20-ih godina 17. stoljeća. Biskup je na otoku Mrkanu povremeno stanovao sve do Kandijskog rata (1645.-1669.) kada se je morao zbog hajdučkih i gusarskih napada definitivno preseliti u Dubrovnik. Tih je godina, čini se Mrkan, bio definitivno napušten i što se tiče vršenja liturgijskih čina. Biskup Scipion de Martinis (1663.-1668.) 1667. obavio je na njemu neka ređenja. Njegovi nasljednici, izričite podatke nalazimo za biskupa Sigismuda Tudišića (1733.-1760.), ređenja su nastavili obavljati na otoku Supetru. Obnovom redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini mrkanska i trebinjska biskupija u tada postojećim granicama postale su dijelom Vrhbosanske crkvene pokrajine. Granice tada potvrđene više se nisu mijenjale.

Ključne riječi: *povijesno-pravne činjenice, Mrkanska biskupija, Trebinjska biskupija, kanonski ujedinjene.*

Mrkan, Bobara i Supetar pusti su otoci u cavtatskom arhipelagu. Na otoku Mrkanu je početkom 13. stoljeća postojao benediktinski samostan sv. Marije, koji se ponekad spominje i kao samostan sv. Mihovila. Na otoku su postojale dvije crkve. Jedna posvećena sv. Mariji a druga sv. Mihovilu. Pretpostavlja se da je samostan bio privatna zadužbina dubrovačke obitelji Theophilis (hrv. Tefla). Posljednji poznati opat na Mrkanu spominje se 1294., redovnik 1296. a neki baštinici

(haeredes) još sredinom XIV. stoljeća.¹ Također je i na otoku Supetru postojao benediktinski samostan - sv. Petar usred mora, koji se spominje krajem 13. stoljeća.² Bobara je otok susjedni otoku Mrkanu. Vjerojatno je dobio ime po sv. Barbari. Neki misle da je i ovdje bio samostan! Otok je pripadao mrkanskom opatu.³

Ti otoci od dvadesetih godina 14. stoljeća tvore zasebnu biskupiju prozvanu po otoku Mrkanu koja je kanonski sjedinjena s Trebinjskom i kao takva i dan danas postoji.

1. Otoci postaju biskupija koja biva kanonski ujedinjena s Trebinjskom biskupijom

Trebinjska biskupija osnovana je u drugoj polovici 10. stoljeća te je neposredno potom, krajem stoljeća, osnutkom Dubrovačke metropolije postala njezinom sufraganskom biskupijom. Obuhvaćala je prostor Trebinja, Konavala i Dračevica.⁴ Sredinom 13. stoljeća, u vrijeme kad su ti krajevi bili pod vlašću raških kraljeva, kralj Uroš I. protjerao je trebinjskoga biskupa Salvija (Slava) s prostora njegove biskupije i lišio ga svih njegovih dobara.⁵ Biskup je utočište našao u Dubrovniku gdje mu je najprije bila povjerena uprava benediktinskoga samostana na Lokrumu, u kojem je i prije imenovanja za biskupa bio opat, a po-

1 Ivan OSTOJIĆ, „Benediktinci i benediktinski samostani na prostoru Dubrovačke nadbiskupije“, *Benediktinci na području Dubrovačke nadbiskupije*. Zbornik radova (Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2010.), 161-162. Ostojićev je rad, kako je navedeno u bilješci Zbornika, preuzet iz djela *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, sv. II. – *Benediktinci u Dalmaciji* (Split: Benediktinski priorat, 1964.).

2 I. OSTOJIĆ, „Benediktinci i benediktinski samostani na prostoru Dubrovačke nadbiskupije“, 165-166.

3 I. OSTOJIĆ, „Benediktinci i benediktinski samostani na prostoru Dubrovačke nadbiskupije“, 164.

4 O osnutku Trebinjske biskupije pogledaj: Ivica PULJIĆ, „Prva stoljeća Trebinjske biskupije“, *Tisuću godina Trebinjske biskupije* (Sarajevo: Vrhbosanska visoka teološka škola, 1998.), 52-57.

5 Trebinjsko-mrkanski biskup Krizostom Antić (biskup: 1615.-1647.) u jednom pismu „ad Sacram Congregationem“, koje prenosi Farlati, piše da je to bilo „circa annum 1248“. *Illyrici sacri*, tomus sextus (dalje: VI.), *Ecclesia Ragusina cum suffraganeis et ecclesia Rhiziniensis et Catharensis*, auctore Daniele Farlato, Venetiis, MDCCC, 292; Da je bio lišen svih dobara, doznajemo iz pisma koje je papa Klement IV. 1265. uputio barskom nadbiskupu da ispita stanje biskupa Slava „quod cum ipse per sismaticos esset episcopatu Tribuniensi ac bonis suis omnibus spoliatus“. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (Dalje: *Codex diplomaticus*), cellegit et digessit T. SMIČIKLAS, vol. V. (Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1906.), 342.

tom ga je 1276. papa Ivan XXI. imenovao dubrovačkim nadbiskupom.⁶

Tako je trebinjska biskupska stolica ostala upražnjena. Imenovanje novoga biskupa koji bi boravio na području vlastite biskupije bilo je nemoguće zbog neprijateljski raspoloženih raških kraljeva prema Katoličkoj Crkvi i katoličkoj vjeri.⁷ Biskupijom je „pro tempore“ upravljao kotorski biskup.⁸ Dok je kotorski biskup upravljao Trebinjskom biskupijom, u dubrovačkim se izvorima spominje trebinjski i mrkanski biskup. Prvi spomen mrkanskoga biskupa nalazimo 1322. godine. Te je godine dubrovačko Malo vijeće o Božiću, 23. prosinca, obdarilo mrkanskoga biskupa milostinjom od dva perpera.⁹ U isto vrijeme spominje se trebinjski biskup Nikola koji osim trebinjskoga nosi naslov i mrkanskog biskupa. U uvodnom dijelu njegove oporuke, koja je sastavljena 1326. godine, stoji: „Brat Nikola iz reda Male braće božanskom svetom providnošću i apostolskom milošću biskup Trebinja i Mrkana.“¹⁰ Za biskupa Nikolu Farlati piše „... naslov mrkanskoga biskupa počeo je koristiti već godine 1322. Nikola biskup trebinjski IV. koji je osim mrkanskoga samostana tada posjedovao i drugi sv. Petra u sredini mora, ...“¹¹

Kako biskup nije mogao postojati bez Crkve, odnosno biskupije, a nigdje se ne spominje da je bio titularni niti se Mrkanska biskupija spominje prije spomenutoga datuma, očito su Dubrovačka općina, odnosno dubrovački nadbiskup, spomenute otoke dodijelili trebinjskom

⁶ *Codex diplomaticus*, V., 176, 342-343; *Illyrici sacri*, VI., 292.

⁷ O neprijateljskom držanju raških kraljeva prema katolicima u svojem kraljevstvu, pa tako i na području Trebinjske biskupije, svjedoči pismo pape Klementa VI. srpskom kralju Dušanu 1345. godine. Papa ga moli da kotorskom biskupu Sergiju vrati samostane, crkve, otoke i sela „nonnulli reges Rassie, predecessores tui, ... suis temporibus occuparunt, et tu nunc ea occupas et detines occupata“. Među oduzetim samostanima, crkvama i selima spominje se benediktinski samostan sv. Petra u Polju, crkva sv. Tripuna u Cavtatu i sv. Martina u Konavlima te otok Molunat s područja Trebinjske biskupije. *Codex diplomaticus*, XI., 179.

⁸ Papa Klement VI. nabrajajući navedena mjesta spomenuta u prethodnoj bilješci, za kotorskoga biskupa kaže: „pro tempore, tamquam diocesano locorum huiusmodi subesse“. *Codex diplomaticus*, XI., 179.

⁹ *Monumenta Ragusina. Libri Reformationum*, Tomus I. (Zagrabiae: Academiae scientiarum et artium, 1879.), 73.

¹⁰ „Frater Nicolaus de Ordine Minorum Divina Sancta Providentia et Ap(osto)lica gr(at)ia ep(isco)p(us) Tribunii atque Mercane.“ Marijan SIVRIĆ, „Oporuke biskupa trebinjsko-mrkanske biskupije od 14. do 18. stoljeća“, *Hercegovina. Godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe* 24 (2010.), 80.

¹¹ „... titulum Episcopalem Mercanensem usurpati ceoptum jam anno 1322. a Nicolo Episcopo Tribuniensi IV. qui praterea Mercanense Monasterium, & alterum S. Petri in medio mari tum possidebat, ut in ejus actis dicemus“. *Illyrici sacri*, VI., 292.

biskupu kao vlastiti prostor njegove jurisdikcije koji se po glavnom otoku i sjedištu počeo zvati mrkanski, a njegova biskupija mrkanska, koja je poslije kao takva ušla u dokumente Svete Stolice. Povijesni izvori u tome smislu svjedoče da je krajem 13. ili početkom 14. stoljeća mrkanski biskup dobio u posjed prostore mrkanskoga samostana, otoke Mrkan, Bobaru i Supetar.¹² Da to nije bio samo posjed nego biskupijski prostor u pravom smislu riječi, svjedoči jedan zapis iz dubrovačke notarske kancelarije iz 1374. godine u kojem se jasno navodi da biskup Franjo sebe naziva trebinjskim i mrkanskim biskupom - „dei gracia episcopus Tribuniensis et Merchancium“ - te da raspolaže posjedima mrkanske Crkve - „ecclesie de Merchana“.¹³ Pedesetak godina poslije dokumenti Svete Stolice svjedoče da se radi o dvije biskupije koje su kanonski ujedinjene. U dokumentu kojim se 3. listopada 1425. potvrđuje izmirenje troškova za novoimenovanoga trebinjskog i mrkanskog biskupa Dominika stoji da je izabran za biskupa ujedinjenih biskupija trebinjske i mrkanske - „electi episcopi Tribuniensis et Mercaniensis unitarum“.¹⁴ Desetak godina poslije, nakon smrti biskupa Dominika za

12 Prema nekim izvorima mrkanski je biskup dobio spomenute otoke od dubrovačke obitelji Theophilis (hrv. Tefla), a prema nekim drugim od Dubrovačke općine. Farlati piše: „Interea saeculo decimo quatro ineuente jacta sunt fundamenta Episcopatus Mercanensis, qui cum Tribuniensi conjunctus fuit. Mercana scopulu est exigui circuitus in ditione Ragusina a veteri Epidauru non ita lato interjecto mari disjunctus, cui prope adjacet scopulus alter, quem Bobaram vocant, nec longe ab utroque in septemtrionem distat scopulus S. Petri. Erat Mercanae parantiquum Coenobium Benedictinum ac templum S. Mariae: utrumque Episcopis Tribuniensibus donatum ferunt an. 1284. a familia praenobili de Theophilis, quae ditionem scopuli, & in Coenobium illud jus patronatus sibi tribuebat; quae Sebastiani Dolci opinio est.“ *Illyrici sacri*, VI., 292. Biskup Antić 1631. piše: „Mercana est Insula, ..., tenius olim fuit Abbatia, et per dotationis, ab ecc.^{mo} Senatu Consulto Reip.^{ce} Ragusine Episcopatu Tribunen.^s donata, et perpetuo ex tunc unita fuit.“ Biskup Antić Kongregaciji Koncila 1631., Archivio Secreto Vaticano (ASV), Sacra Congregazione del Concilio, Relationes ad limina (Cong. Concilio), vol. 487, an. 1631., f. 2. Slično objavljeno u: *Illyrici sacri*, VI., 292.; Biskup Primi 1675. piše: „Mercana è Isola piccola posta nel Mare Adriatico, distante da Ragusa cinque miglia, et è sotto il Dominio della Rep[ubl]ca di Ragusa; la qual Isola fù concessa al Vesc[ova]to dalla pietà delli Sig[no]ri di Ragusa, all' hora che Salvio, Vesc[ov]o di Trebigni, fù dal Rè di Rascia Scismatico discacciato dal suo Vescovato e ricovratosi à Ragusa; et p[er] modum dotationis fù donata, et al Vesc[ova]to di Trebigni perpetuam[en]te unita.“ Biskup Primi Propagandi 1675., Arhivio della Congregazione de Propaganda Fide (AP), Scritture riferite nei Congressi (SC), Dalmazia, vol. 1., f. 269r. Objavljeno u Marko JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due grandi guerre: Candia (1645-1669) Vienna e Morea (1683-1699)*, (Città del Vaticano: Biblioteca apostolica vaticana, 1998.), 349.

13 *Codex diplomaticus*, XV., 64.

14 ASV, Obligationes et solutiones, vol. 60, f. 140rv.

trebinjskoga i mrkanskoga biskupa bio je izabran Mihovil Natalis. O njegovu izboru u fondu vatikanskoga arhiva *Obligationes et solutiones* čitamo: „U petak 11. kolovoza, šeste godine pontifikata, providene su Crkve trebinjska i mrkanska kanonski ujedinjene, ..., ispražnjena zbog smrti pokojnoga brata Dominika, ..., osobom gospodina Mihovila Natalisa...“¹⁵ Kod imenovanja Mihovilovih nasljednika, sve do posljednjega Nikole Ferića, koji je bio mrkanski i trebinjski biskup od 1792. do 1819., nalazi se ista ili slična formulacija, tj. da su biskupije kanonski ujedinjene.¹⁶ Iz toga jasno proizlazi da je Sveta Stolica Mrkan i pripadajuće mu otoke smatrala biskupijom u pravom smislu riječi koja je kanonski bila ujedinjena s Trebinjskom biskupijom.

Za spomenutoga biskupa Mihovila dubrovački kroničar Jakov Lukarević (1551.-1615.) piše da je, povjerivši biskupiju kanonicima sv. Petra u Čičevu i Ivanu knezu Popova i Trebinja, prešao živjeti u Dubrovnik.¹⁷ Biskup Mihovil umro je 1464. i pokopan u crkvi sv. Mihovila na otoku Mrkanu.¹⁸ Pretpostavljamo da se biskup Mihovil vodio prak-

15 „Die Veneris idus augusti pontificatus anno VI. provisum fuit ecclesie Tribuniensi et Mercaniensi canonice unitis, ..., vacanti per obitum quondam fratris Dominici, ultimi episcopi, ..., de persona domini Michaelis Natalis, ...“ ASV, *Obligationes et solutiones*, vol. 66, f. 52v.

16 Podaci se mogu naći u Farlatija. Ovdje ćemo samo spomenuti neke stranice. Za biskupa Đuru Kružića (1493.-1513.). *Illyrici sacri*, VI., 300; za biskupa Augustina Neleškovića (1514.-1527.). *Illyrici sacri*, VI., 303; za Franu Pucića (1527.-1532.). *Illyrici sacri*, VI., 305; Jakova Lukarevića (1552.-1575.). *Illyrici sacri*, VI., 306; itd..., za Nikolu Ferića (1792.-1819.). *Illyrici sacri*, VI., 318. Biskup Antić 1631. piše da su biskupije ujedinjenje od vremena kad je Dubrovački senat trebinjskom biskupu darovao mrkansku opatiju. „Mercana est Insula quedam in Adriatico mari sita, que prope Epidaurum a continenti circa mille passus distat, a Ragusio vero quinque mille tenius olim fuit Abbatia, et per modum dotationis, ad Ecc.^{mo} Senatu Consulto Reip.^{co} Episcopatu Tribunen.^s donata, et perpetuo ex tunc unita fuit.“ Biskup Antić Kongregaciji Koncila 1631., ASV, Cong. Concilio, vol. 487, an. 1631., f. 2. U bulama imenovanja naslov mrkanski redovito prethodi onome trebinjskom.

17 Giacomo di Pietro LUCCARI, *Copioso ristretto degli annali di Ravs* (Venetia: 1605.), 101. Lukarević također na istoj stranici piše da je biskup Mihovil ostavio Dubrovačkoj Republici pravo imenovanja svojih nasljednika te da je Republika zauzvrat biskupiju obdarila dobrima opatije sv. Mihovila na Mrkanu. Međutim, kako smo već naveli, biskupi su od ranije uživali dobra opatije sv. Mihovila, a ni biskup Mihovil nije mogao svojim ovlastima imenovanje nasljednika ostaviti Republici.

18 Podatak da je biskup Mihovil pokopan na otoku Mrkanu, nalazi se u *Rukopisu o trebinjskim i mrkanskim biskupima* koji se čuva u arhivu franjevačkog samostana u Dubrovniku te u spisima biskupa Antića. I *Rukopis* i biskup Antić kao godinu Mihovilove smrti navode 1456., međutim iz njegove oporuke jasno proizlazi da je umro 1464. godine. *Rukopis o trebinjskim i mrkanskim biskupima*, Arhiv franjevačkoga samostana u Dubrovniku, f. 5. Biskup Antić. AP, Scrittore riferite nelle congregazioni generali (SOCCG), vol. 262, f. 375r. M. SIVRIĆ, „Oporuke biskupa trebinjsko-mrkanske biskupije od 14. do 18. stoljeća“, 82.

som ukapanja biskupa te se kao vlastiti biskup Mrkanske biskupije dao pokopati u vlastitoj stolnoj crkvi.

2. Od kraja Tridentskoga koncila (1563.) do smrti posljednjega mrkansko-trebinjskog biskupa Nikole Ferića (1819.)

Poslije Tridentskoga koncila (1545.-1563.) koji je potvrdio obvezu biskupske rezidencije na prostoru vlastite biskupije i reformi koje su u tome smislu provedene za vrijeme pape Siksta V. (1585.-1590.) biskupi mrkanski i trebinjski počinju koristiti otok Mrkan kao svoju rezidenciju. Biskup Šimun Menčetić (1575.-1599.), kada je poslao u Rim izvješće o svojoj biskupiji 1588. godine, prema naredbi pape Siksta V. iz 1585., uopće ne spominje Trebinjsku biskupiju, nego sebe naziva mrkanskim biskupom i daje izvješće samo o Mrkanskoj biskupiji.¹⁹ Već je njegov drugi nasljednik, u stvari prvi na terenu jer je biskup Toma Budislavić (1606.-1608.) umro prije nego što je došao u biskupiju, biskup Ambrozije Gučetić (1609.-1615.) poslao Kongregaciji Tridentskoga koncila 1610. godine izvješće o obje biskupije u kojem na otoku Mrkanu spominje biskupsku palaču.²⁰

Biskupsku rezidenciju i crkvu sv. Mihovila arkandela odmah poslije svojega imenovanja obnovio je biskup Krizostom Antić (1615.-1647.) koji je povremeno živio na Mrkanu a povremeno u Dubrovniku.²¹ Na Mrkanu je povremeno stanovao i njegov nasljednik, biskup Sabin Cvjetković (1647.-1661.), međutim zbog čestih pljački otoka od

¹⁹ Bazilije PANDŽIĆ, „Trebinjska biskupija u tursko doba“, *Tisuću godina Trebinjske biskupije*, 92. Kakvu je promjenu u tim krajevima u biskupskoj službi donijela tridentska reforma, najbolje se vidi upravo na primjeru biskupa Menčetića. U vrijeme njegova imenovanja 1575. Sveta Stolica je ovu biskupiju smatrala titularnom, a desetak godina poslije isti je biskup, prema odredbi pape Siksta V., morao obaviti pastoralni pohod svojoj biskupiji i o njemu izvijestiti Svetu Stolicu. Tekst gdje se biskupija mrkanska i trebinjska spominje kao titularna. *Illyrici sacri*, VI., 307.

²⁰ „Mercana est quedam insula ...; habet in se duas ecclesias: una in palatio episcopi sub nomine sancti Michaelis, alteram in inferiori parte insule sub nomine B. Virginis ad Nives et S. Dominici“. *Illyrici sacri*, VI., 309; Bazilije PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi* (Romae: Pontificium athenaeum Antonianum, 1959.), 109.

²¹ „Mercanam Insulam D. Michaeli Archangelo tutelari, Sacello a fundamentis restaurato, araque & icone ornato, domo habitationi Episcopali accomodata, turri ac propugnaculo munitam, tutamque reddidit.“ Izvješće biskupa Antića Kongregaciji Koncila 1616., u: *Illyrici sacri*, VI., 310; Biskup Antić Kongregaciji Koncila 1621., ASV, Cong. Concilio, vol. 487, an. 1621., f. 1. Izvješće također objavljeno u: *Illyrici sacri*, VI., 311.

strane hajduka/gusara u vrijeme Kandijskoga rata (1645.-1669.) njegovo stanovanje na Mrkanu bilo je otežano te je izgleda puno više vremena provodio u Dubrovniku nego na Mrkanu.²² Zbog Cvjetkovićeve boravka u Dubrovniku a ne na prostoru svoje biskupije, Sveta je Stolica od njegova nasljednika biskupa Scipiona de Martinisa (1663.-1668.) tražila da prije nego preuzme upravu biskupije položi zakletvu da će stanovati na prostoru vlastite biskupije, što je on i učinio.²³ Kad se biskup Martinis vratio u Dubrovnik, obavijestio je Propagandu da se uskoro planira preseliti na prostor svoje biskupije, ali kako je smatrao da na njezinu prostoru nema prikladne crkve za podjelu sakramenta svete krizme, tražio je od Kongregacije dozvolu da može krizmati na području Dubrovačke nadbiskupije. Traženu dozvolu nije dobio.²⁴ Međutim, tajnik Kongregacije iznoseći ovu molbu pred kardinale, dodao je da biskup Martinis može stanovati na otoku Mrkanu na kojem njegov predšasnik nije htio rezidirati, što je i potaklo Papu da biskupa Martinisa obveže na rezidenciju s posebnom zakletvom umetnutom u bulu imenovanja.²⁵ U ljeto sljedeće 1664., kako piše biskup Martinis, hajduci su ponovno opustošili otok Mrkan te opljačkali i zapalili crkvu i biskupovu kuću.²⁶ Koliko nam je poznato biskup Martinis dobio je dozvolu da može vršiti biskupske obrede na području Dubrovnika samo

22 Biskup Cvjetković 1652. piše da u biskupskoj rezidenciji na Mrkanu on i njegovi ukućani stanuju samo ponekad, i to u ljetno vrijeme. Biskup Cvjetković Kongregaciji Koncila 1652., ASV, Cong. Concilio, vol. 487, an. 1652., f. 1. U izvješću 1659. piše da su hajduci/gusari za vrijeme rata (Kandijskog) biskupovu kuću i crkvu do temelja opustošili. Biskup Cvjetković Kongregaciji Koncila 1659., ASV, Cong. Concilio, vol. 487, an. 1659., f. 1. Izvješće je također objavljeno u: Marko JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II. (Città di Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1992.), 58-59.

23 B. PANDŽIĆ, „Trebinjska biskupija u tursko doba“, 98.

24 Biskup Martinis Propagandi 1663. i odgovor Propagande 1663., u: M. JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II., 358-360.

25 „Dice Mons[ignor] Seg[retario], che hà tutta la sua Diocese nel dominio turchesco, et hà congiunta l'Abbatia di Marcana, ch'è nel dominio di Ragusa, et è Patronato di quella Repub[lic]a, onde può residere anche in questa, benché sia un'isoletta separata dal continente, e perché il suo Antecessore non hà mai voluto residere, ma starsene in Ragusa, e poteva con molta probabilità temersi il medesimo anche di questo, et il bisogno veniva da tutte le parti rappresentato per gravissimo, parve à N[ost]ro Sig[nore] d'obligarlo alla residenza con un giuram[en]to particolare inserito nell'istessa Bolla.“ Podnesak tajnika Kongregacije kardinalima 4. 9. 1663., u: M. JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II., 359-360.

26 Biskup Martinis Kongregaciji Propagande 1665., u: M. JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II., 502.

jedanput 1663., i to „nei tre mesi del Concilio“.²⁷ Mnogo je vremena provodio na području Trebinjske biskupije pod turskom vlašću.²⁸ Je li biskupske obrede, kad ih nije mogao slaviti u Dubrovniku, slavio na Mrkanu, nije poznato. Međutim, poznato je da je na Mrkanu obavljao svećenička ređenja, i to 1667. godine. Te je godine poslije strašnoga potresa koji je pogodio Dubrovnik u travnju 1667., među ostalim na otoku Mrkanu u crkvi sv. Mihovila zaredio za svećenika Nikolu Altapenu koji je poslije svećeničku službu vršio u crkvi Gospe od Milosti.²⁹ Nasljednici biskupa Martinisa na mrkansko-trebinjskoj biskupskoj stolici više nisu stanovali na Mrkanu niti su tamo, kako se čini, vršili ikakve obrede. Ono što su činili, i njegovi prethodnici i njegovi nasljednici počevši od biskupa Ambrozija Gučetića (1609.-1615.) do posljednjega Nikole Ferića (1792.-1819.), jest da su u svojim izvješćima o biskupiji upućenim u Rim, bilo Kongregaciji Koncila, bilo Kongregaciji Propagande, redovito uz Trebinjsku spominjali i Mrkansku biskupiju.³⁰ Izvješćujući o Mrkanskoj biskupiji, neizostavno spominju otok Mrkan.³¹

²⁷ Podnesak tajnika Kongregacije kardinalima 4. 9. 1663., u: M. JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II., 360.

²⁸ B. PANDŽIĆ, „Trebinjska biskupija u tursko doba“, 98-99.

²⁹ „Egli nei 4.. di Sett.^{re} del 1667: e 24 del detto Mese doppio il funesto Gran Teremoto tenne l'ordinazioni à Mercana in quella sua Capella Vescovile sotto l'invocat.^o di S.^{no} Michele Arcangelo, è fra gli altri ordinò della Messa il Rev. Sig. D. Nicolò Altapenna /ut ex eiusdem Litteris Pattentibus. / che in oggi hà cura della Chiesa Miracolosa della Madona delle grazie“. *Rukopis o trebinjskim i mrkanskim biskupima*, Arhiv franjevačkog samostana u Dubrovniku, f. 34.

³⁰ Redovito znači da je svaki biskup barem koji put dao izvješće o obje biskupije. Do početka 18. stoljeća to je bilo neizostavno, a već tijekom 18. stoljeća postoje izvješća koja govore samo o Trebinjskoj biskupiji. To je razumljivo jer su otoci koji su pripadali Mrkanskoj biskupiji bili tada opustjeli te nisu ni bili važni kao predmet izvještavanja. Uglavnom, nema nijednoga biskupa koji nije dao izvješće i o Mrkanskoj biskupiji.

³¹ Navest ćemo samo po jedno izvješće svakoga biskupa: izvješće biskupa Ambrozija Gučetića Kongregaciji Koncila 1610. godine. *Illyrici sacri*, VI., 309. Također u: B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, 109; izvješće biskupa Antića Kongregaciji Koncila 1621. godine. ASV, Cong. Concilio, vol. 487, an. 1921., f. 1. Također u: *Illyrici sacri*, VI., 311; izvješće biskupa Cvjetkovića 1652., ASV, Cong. Concilio, vol. 487, an. 1652., f. 1; izvješće biskupa Martinisa 1668., u: M. JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II., 672; izvješće biskupa Primija 1675., AP, SC, Dalmazia, vol. 1. f. 269r. Također objavljen u: M. JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani tra le due grandi guerre: Candia (1645-1669) Vienna e Morea (1683-1699)*, 349; izvješće biskupa Ante Righija 1703., u: B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, 129; izvješće biskupa Jeronima Bunića 1728., AP, SOCG, vol. 661, f. 493r. Također objavljen u: B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, 137-138; izvješće biskupa Tudišića 1745., AP, SOCG, vol. 734, f. 348r.; izvješće biskupa Katića 1775., AP, SOCG, vol. 848, f. 163r. i izvješće biskupa Ferića 1792., AP, SOCG, vol. 900, f. 162.

Otok Supetar u izvješćima Svetoj Stolici spominje biskup Scipion de Martinis u smislu da s njega ubire rentu i biskup Anzelmo Katić (1760.-1792.) u smislu da je on dio Mrkanske biskupije.³² Također biskup Jeronim Bunić (1728.-1731.) spominje „dva otoka neobrađena i nenastanjena“ od kojih je prema jednomu, Mrkanu, biskupija dobila ime.³³ Ređenja koja su biskupi, odnosno biskup Martinis, krajem 60-ih godina 17. stoljeća obavljali na otoku Mrkanu, njegovi su nasljednici nastavili na otoku Supetru u crkvi sv. Petra. Farlati donosi podatak da dubrovački nadbiskup Toma Antun Scottus (1701.-1708.) svjedoči da trebinjski biskupi u crkvi sv. Petra, bez ičije smetnje, podjeljuju svete redove i vrše druge biskupske odredbe te da su tu vlast, kažu, dobili od Kongregacije Propaganda Fide.³⁴ U vrijeme biskupa Scottusa mrkanskom i trebinjskom biskupijom upravljali su biskupi Antun Primi (1669.-1703.) i Antun Righi (1703.-1734.). U njihovim izvješćima Svetoj Stolici takvi se podaci ne mogu pronaći, a njihov je arhiv u Dubrovniku „vrijeme“ uništilo. O ređenjima na Supetru Svetu Stolicu nisu izvještavali ni njihovi nasljednici, ali su ih ipak obavljali. U sačuvanoj *Diversi* biskupa Sigismunda Tudišića (1733.-1760.) zapisano je više svjedočanstava o ređenjima koje je on obavio, kako kancelar piše, „u kapelici sv. Petra naše Mrkanske biskupije“.³⁵ Od 1737. do 1743. zaredio je na Supetru što za subđakona, što za đakona, što za svećenika sedmoricu kandidata.³⁶ Za kandidate koji nisu bili iz njegove biskupije

32 Kopija pisma biskupa Martinisa o. Oddoneu Contiju 1664., u: M. JAČOV, *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II., 475; izvješće biskupa Katića o biskupiji 1775., AP, SOCG, vol. 848, f. 163r.

33 Izvješće biskupa Bunića Propagandi 1728., AP, SOCG, vol. 661, f. 493r. Objavljeno u: B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, 137-138.

34 „Nunc etiam Episcopi Tribunienses in aede S. Petri in medio mari jure suo, nemine repugnante, sacros Ordines conferunt, ceterasque functiones episcopales exercent; qui tamen a Sacra Congregatione de Propaganda Fide dicuntur facultatem exercendi ibidem Pontificalia impetrasse, & cetera obeundi munera Episcopalia, ut testatur Thomas Antonius Scottus Archiepiscopus Ragusinus.“ *Illyrici sacri*, VI., 296.

35 „... quod nos ... Pontificalia eercendo in capella Sancti Petri nostrae Mercanen[is]. Dioecesis... „ Arhiv Dubrovačke biskupije (ADB), signatura 5, Trebinjsko-mrkanska biskupija (TBM), *Diversorum Liber Cancellariae Episcopatus Mercanensis et Tribuniensis 1734. et altra. (Diversa)*, f. 7r. Slično i na drugim mjestima.

36 Zaredio je benediktinca Filipa Dimitrija za đakona 25. srpnja 1737., te za svećenika 18. kolovoza iste godine. ATMBD, *Diversa*, f. 7r; don Petra Pietorosa, skopalskog svećenika, za đakona 23. listopada 1740., a za svećenika 12. veljače 1741. godine. ATMBD, *Diversa*, f. 16rv; don Blaža Radovanija, skadarskoga svećenika, za subđakona 23. listopada 1740., za đakona 25. veljače 1741., i za svećenika 18. ožujka 1741. ATMBD, *Diversa*, f. 18rv; don Petra Bronzića, „kandidata naše biskupije“, zaredio je za subđakona 25. veljače 1741., za đakona 18. ožujka

piše da ih jer redio nakon što je dobio otpusna pisma njihovih ordinarija ili rektora Propagandinih zavoda gdje su bili školovani. Za razliku od ređenja na Supetru, za ređenja u Dubrovniku i Stonu navodi da ih je obavio s dozvolom mjesnoga ordinarija. Tako je don Petra Miloševića, kandidata Trebinjske biskupije, zaredio za svećenika 23. prosinca 1736. u svojoj privatnoj kapelici koja se nalazila u biskupskoj kući „s izričitim odobrenjem dubrovačkoga ordinarija“, te Stjepanu Vuličeviću također kandidatu njegove biskupije podijelio tonzuru u stonskoj katedrali 25. kolovoza 1739. s „dozvolom ordinarija“.³⁷

3. Od smrti posljednjega mrkansko-trebinjskog biskupa Nikole Ferića (1819.) do posljednjega razgraničenja među biskupijama (1891.)

Poslije smrti posljednjega mrkansko-trebinjskog biskupa Nikole Ferića 1819. godine biskupijom najprije upravljaju kapitularni vikari, a od 1839. dubrovački biskupi. Još u vrijeme kapitularnoga vikara Dominika Sokolovića (kapitularni vikar od 1820. do 1837.) austrijska se vlada raspitivala kod Svete Stolice o mogućnosti pripojenja Trebinjske i Mrkanske biskupije Dubrovačkoj nadbiskupiji, odnosno o mogućnosti ujedinjenja biskupskoga sjedišta.³⁸ Kakav je bio odgovor Svete Stolice, nije nam poznato. Pitanje je ponovno pokrenuto 1839. godine u smislu da se dubrovačkom biskupu povjeri uprava Mrkansko-trebinjske biskupije.³⁹ Slučaj je proučavala Konzistorijalna Kongregacija koja je zaključila i Svetom Ocu preporučila da bi bilo dobro provesti

1741. te za svećenika 9. travnja 1741. ATMBD, Diversa, f. 19rv; don Stjepana Vuličevića, također kandidata njegove biskupije (nostrum Dioecesanum), zaredio je za subđakona 25. veljače 1741. te za đakona 18. ožujka 1741. ATMBD, Diversa, f. 20r; don Matu Zambela Peraštanina 24. ožujka 1742. ATMBD, Diversa, f. 22v; don Ivana Chirico Dubrovčanina, koji je bio pitomac Propagandina zavoda sv. Petra i Pavla, za subđakona 9. lipnja 1743., za đakona 13. lipnja 1743. i za svećenika 16. lipnja 1743. ATMBD, Diversa, f. 25r.

37 „... Pontificalia, ex expressa facultate ab Ordinario Ragusino, ... exercentes particularem ordinationes habentes in Sacello n[ost]rae habitationis sub invocatione S. Patri ad vincula, dilectum in Christo Diaconum Petrum Milosceovich n[ost]rae Tribuniensis Dioecesis, ... ad Sacrum Praesbiteratus ordinem ... promovimus.“ ATMBD, Diversa, f. 6r. Za Vuličevića. ATMBD, Diversa, f. 18v.

38 „L'objet de cette note était de sonder l'intention de Sa Sainteté sur la question si elle préféreroit que cet évêché restât séparé du siège de Raguse ou si elle jugeoit plutôt convenable que il soit réuni.“ ASV, Segr. di Stato, Rubrica 260., an. 1839.-1844., busta 536, n. 1. – prema: B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, 73, bilješka 3.

39 Austrijske vlasti iz Zadra biskupu Giuriceu 27. 11. 1839., ADB, sig. 5, TBM. god. 1839.

ujedinjenje po prijedlogu austrijske vlade.⁴⁰ Međutim, Kongregacija je o stanju Trebinjske i Mrkanske biskupije bila neistinito izviještena te je spomenuta odluka donesena na temelju neistinita izvješća. Naime, Kongregaciji je bilo predočeno da se cijela Mrkanska biskupija nalazi u „turskoj Bosni“, a Trebinjska s pet svojih župa u austrijskoj Dalmaciji. Takva formulacija ušla je i u bulu *Apostolici nostri muneris* kojom je dubrovačkom biskupu povjerena uprava Mrkanske i Trebinjske biskupije.⁴¹ Kako dubrovački biskupi, apostolski administratori mrkansko-trebinjski Antun Guriceo (1830.-1842.) i Toma Jederlinić (1843.-1855.), nijednom nisu obavili vizitaciju Trebinjske i Mrkanske biskupije, Sveta je Stolica apostolskim vizitatorom s pravom podjele sakramenta svete krizme 21. listopada 1855. imenovala o. Vincenza Basilea, talijanskoga isusovca, koji je prije toga bio misionar na području biskupije u župi Gradac. O. Basile obavio je krizmu i vizitaciju o čemu je izvijestio Kongregaciju Propagande 13. rujna 1856. Nakon što je obavio vizitaciju Trebinjske biskupije, preostalo mu je, kako piše, uzeti informacije o Mrkanskoj biskupiji. Međutim, kad se za informacije obratio kapitularnom generalnom vikaru Dubrovačke biskupije Boži Rešetar, dobio je odbijenicu iz razloga jer je, kako navodi, Rešetar njegovo imenovanje apostolskim vizitatorom smatrao neregularnim.⁴² Ipak je od nećaka pokojnoga biskupa Jederlinića uspio dobiti informacije o Mrkanskoj biskupiji, odnosno o prihodima biskupske trpeze koje je taksativno naveo.⁴³

⁴⁰ Ovako Kongregacija preporučuje Papi: „I motivi che si adducono nell'implorare la grazia sono che la sudetta diocesi è posta nella Bosnia Turca, riserva di cinque parrocchie esistenti nella Dalmazia Austriaca; che Trebinje è distante da Ragusa cinque leghe e quindi il vescovo di Ragusa, già metropolitano, è a portata governarla con facilità; e che sembra più espediente di conservare l'influenza del vescovo e del capitolo di Ragusa sull'amministrazione della diocesi di Marcana e Trebigne, essendovi già avvezze le autorità turche, mentre da un cambiamento di rapporti potrebbero temersi svantaggiose conseguenze“. ASV, Acta Cong. Consistorialis an. 1839., f. 199v-200r. – prema: B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, 75-76, bilješka 8.

⁴¹ B. PANDŽIĆ, *De dioecesi Tribuniensi et Mercanensi*, 75-76; Izvješće o. Vincenza Basilea o Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji iz 1856., u: Mitar PAPAC, „Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Pasila D. I.“, *Vrela i prinosi* 8 (1938.), 91.

⁴² „Terminata la s. visita in Trebigne mi restava di prender informazione di Marcana...“, Izvješće o. Vincenza Basilea o Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji iz 1856., u: M. PAPAC, „Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Pasila D. I.“, 101.

⁴³ Izvješće o. Vincenza Basilea o Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji iz 1856., u: M. PAPAC, „Trebinjska biskupija sredinom XIX. stoljeća po izvješću apostolskog vizitatora o. Vinka Pasila D. I.“, 102.

Obnovom redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine Mrkansko-trebinjska biskupija postala je dio nove crkvene pokrajine i sufraganska biskupija Vrhbosanske nadbiskupije. U buli pape Leona XIII. za mrkansku i trebinjsku (sic!), biskupiju kaže se da je već postojeća i da će njome „upravljati dubrovački biskup, kao administrator, dok se drugačije ne odredi“.⁴⁴ S obzirom na njezine granice kaže se: „Mrkansko-trebinjska biskupija zadržat će netaknute svoje granice, kao i broj župa koje su sada podložne jurisdikciji biskupa upravitelja.“⁴⁵ Desetak godina poslije, 8. srpnja 1890., isti Papa upravu biskupije povjerio je mostarsko-duvanjskom biskupu dok Sveta Stolica drugačije ne odluči - „ad beneplacitum nostrum et huis Apostolicae Sedis“.⁴⁶ Sljedeće 1891. godine došlo je do razgraničenja između Mostarsko-duvanjske i Trebinjske biskupije koje je papa Leon XIII. potvrdio 24. ožujka 1891. U tom dekretu uopće nema spomena o razgraničenju između Trebinjsko-mrkanske i Dubrovačke biskupije. Granice tada ustanovljene nisu se više mijenjale.⁴⁷

Zaključak

Mrkanska biskupija nastaje početkom 14. stoljeća silom prilika. Prognani trebinjski biskup krajem 13. ili početkom 14. stoljeća dobiva posjede bivše benediktinske opatije s otoka Mrkana, otoke Mrkan, Bobaru i Supetar. Kako se biskup zbog neprijateljskoga držanja raških kraljeva koji su vladali prostorima Trebinjske biskupije nije mogao vratiti na prostor svoje biskupije te kako biskup nije mogao postojati bez biskupije, spomenuti otoci postaju prostorom njegove jurisdikcije te se on počinje nazivati mrkanskim biskupom a njegova biskupija Mrkanska.

Stvarno stanje na terenu prihvatila je i Sveta Stolica. Počevši najkasnije od dvadesetih godina 15. stoljeća pa sve do obnove redovite crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini, kada je ova biskupija došla u sustav Vrhbosanske metropolije, u svojim aktima Sveta Stolica Mrkansku biskupiju tretira kao posebnu biskupiju kanonski ujedinjenu s Trebinjskom.

⁴⁴ Leon XIII., *Ex hac augusta. Litterae apostolicae quibus hierarchia episcopalis in Bosnia et Herzegovina instituitur* (Sarajevo: Izdanje Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine, 2006.), 26.

⁴⁵ Leon XIII., *Ex hac augusta*, 31. Latinski tekst. 30.

⁴⁶ Leonis XIII Pontificis Masimi Acta, vol. X. (Romae: 1891.), 182.

⁴⁷ AP, SC, Bosnia, vol. 17, f. 768r-769r.; Kopija dekreta u: AA. EE. SS. Austria, Pos. 597, Frasc. 266, f. 123v. 133r.

Mrkansko-trebinjski biskupi prostor triju otoka smatrali su prostorom vlastite jurisdikcije. U izvješćima Svetoj Stolici uz Trebinjsku redovito spominju i Mrkansku biskupiju. Jedan od njih, Mihovil Natalis, čak je tamo i pokopan. Biskupsku rezidenciju i crkvu sv. Mihovila obnavljali su, tamo povremeno stanovali i vršili biskupske obrede, ponajprije svećenička ređenja. Osim na Mrkanu svećenička ređenja obavljali su i na otoku Supetru u crkvi sv. Petra „naše Mrkanske biskupije“, kako u stoji dokumentima.

Bulom „Ex hac augusta“ pape Lava XIII. kojom se obnavlja redovita crkvena hijerarhija u Bosni i Hercegovini stanje se nije promijenilo. Bula izričito kaže da Mrkansko-trebinjska biskupija zadržava netaknute svoje granice. Kako se stanje granice poslije bule nije mijenjalo, ono je tako i dan-danas.

HISTORICAL-LEGAL FACTS ABOUT THE DIOCESE OF MRKAN

Summary

The author elaborates historical and legal facts about the Diocese of Mrkan. It seems to have been established at the beginning of the 14th century and was immediately united canonically with the Diocese of Trebinje. It was established because of the inability of the bishop of Trebinje to return to the area of the Diocese of Trebinje because at that time the area was ruled by the kings of Raška. Documents from the late 14th and early 15th century clearly show two dioceses canonically united, ruled by one bishop, who is sometimes called the bishop of Trebinje and Mrkan and sometimes the bishop of Mrkan and Trebinje. The seat of the diocese was in a former Benedictine abbey on the island of Mrkan. The bishop's residence and church were rebuilt in the 1620s. The bishop occasionally lived on the island of Mrkan up to the Candian War (1645-1669), when he had to move permanently to Dubrovnik because of attacks by bandits and pirates. It seems that in those years Mrkan was conclusively abandoned and no liturgical acts were performed there. Bishop Scipio de Martinis (1663-1668) in 1667 performed some ordinations on Mrkan. His successors – evidence of this has been found from the period of Bishop Sigismud Tudišić (1733-1760) – continued to perform ordinations on the island of Supetar. During the renewal of the church hierarchy in Bosnia and Herzegovina the Dioceses of Mrkan and Trebinje, within their then existing borders, became part of the Vrhbosanska ecclesiastical province. The borders then confirmed, were not changed later.

Key words: *historical and legal facts, Diocese of Mrkan, Diocese of Trebinje, canonically united.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan